

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ КОМПОНЕНТ ЯЗЫКА

Л.Є. Азарова, Т.Г. Поліщук, А.В. Костюк

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ МОВИ

Проблема "мова і культура", що була однією з найважливіших у європейському мовознавстві XIX ст. знову набуває своєї актуальності у наш час.

Духовна культура народу є важливим фактором формування і функціонування мови.

Мова мостить у собі "культурний компонент" духовного надбання народу. Разом з тим у зв'язку зі складністю й багатоаспектністю понять "культура і мова" та особливостями історично зумовлених лінгвокультурних ситуацій до цього часу тривають пошуки точних аналогій між булавою мови і структурою інших аспектів духовної культури. У проблемі "Мова і культура" важливо підкреслити, що стійкі зв'язки виникають лише в тому випадку, коли мова і культура пройшли тривалий шлях спільного розвитку. Тому при спробі розв'язання цієї проблеми слід врахувати весь комплекс особливостей мови та різних сторін духовної культури, специфіку співвідношення компонентів культури з мовою, її рівнями. Мова, передаючи інформацію про світогляд народу, який розмовляє нею, є також відображенням його духовної культури, взаємодіє з нею. Мова тісно пов'язана з історією народу: носія даної мови - та з історією культури з формуванням свого культурно-історичного ареалу. При співвіднесеності мови і культури необхідно врахувати й те, що є суттєвим для визначення ролі мовлення як у поведінці, так і в культурі в цілому. Так, людям, що належать до різних культурно-історичних ареалів чи типів, властиві і особливі комунікативні системи. Кожна мова - це феномен, у якому генетично записана історія і культура народу. Саме мова забезпечує людині співжиття в суспільстві, зумовлює формування її духовної сутності. Вона не тільки засіб спілкування між людьми, а й засіб інтелектуального і естетичного освоєння світу, невід'ємний атрибут формування нації.

Вивчати мови у зв'язку з духовним світом людини - це загальний принцип. Філологія нашого часу розвивається у взаємодії з іншими науками, у тому числі і з такими, як кібернетика, семіотика, статистика. Разом з тим спеціаліст зобов'язаний розуміти, в яких саме галузях філології можливе подібне взаємне співробітництво. Проблеми лінгвістики такі, як мова і суспільство, мова і культура, мова і мислення, мова і історія є вічними проблемами, оскільки на кожному новому етапі розвитку суспільства і науки вони розкриваються в нових своїх аспектах, у нових гранях. Перелічені проблеми можуть розширюватися і збагачуватися, але вони не можуть "відмінитися".

Мовна структура - це продукт історичного формування і розвитку мови в нерозривному зв'язку з розвитком суспільства культури, трудової діяльності, мовленнєвої практики і суспільної свідомості людей. З піднесенням культури народу в процесі запозичення від інших народів нових понять поширюється в мові й нові слова.

Мовознавчі питання невід'ємні від культурологічних, літературознавчих, психологічних, соціальних. Мова, культура, мистецтво, словесна творчість сплетались на ранніх стадіях культури. Не мова взагалі, а мова літературна як носій культурних надбань народу, "як могутнє культурне знаряддя", постійно знаходиться в сфері його теоретичного осмислення і практичної розбудови. "Справа культурної літературної мови і зостається одним з основних пунктів в українському питанні", - зазначав М. Грушевський.

Українська мова відіграє виняткову роль у житті суспільства, в розвитку науки, культури і освіти.

В цьому і у популяризації української літературної мови, значне місце відводиться українській інтелегенції, яка повинна злитися з народом, стати на чолі його, а для цього - перш за все вживати його мову, ввести її з повагою в сім'ю, стати на службу народу поєднавшись з ним і думкою, і словом. Тільки тоді ушанує свою мову народ, коли вона стане центром культури і науки. Зараз українська літературна мова активно впроваджується у життя, в ті сфери, де вона раніше не функціонувала. Українська літературна мова зможе досягти належного рівня лише за умови, коли вона стане мовою науки та культури.

Мова - один з найголовніших засобів самовираження особистості. У слові акумулюються відносини між людьми, слово виявляє ідею, а ідея - стрижень самоусвідомлення. Отже, слово забезпечує не лише прагматичне спрямування, а й служить духовним потребам людини. Образне, художнє слово, слово-символ, слово-мудрість, народнопоетичне слово - це знаряддя духовності, оскільки мова розкриває інтелектуальне та естетичне єство особистості, народу, нації, культури.

Мова як один із найважливіших елементів нації, культури найкраще виявляє внутрішню своєрідність її психології структури. Вона є не "просто засобом виражати думку, а й індивідуальним способом перетворювати її.

Завжди йдуть у парі мова і культура. Ми звикли вимірювати освіченість членів суспільства загальною кількістю людей, що мають середню та вищу освіту. А чи замислюємось над тим, як віддзеркалюється в мові людини її освіченість, бо ж мова - це й характер мислення, а отже, й здатність діяти, створювати щось нове.

Мову людина пізнає впродовж усього життя і шліфує своє мовлення в постійному протиборстві і взаємодії усних і писемних стилів. Освіта, наука, мистецтво, театр, побутова культура пов'язані з мовним вихованням, мовною політикою. Усі сфери життя суспільного охоплює мова. Мову називають акумулятором, інтегратором культури, її живий складний організм реагує не лише на стан мовної освіти в суспільстві, а й на функціонування таких здавалося б, формальних чинників, як інформативна реклама, вивіски, оголошення. Тому на цьому етапі важливо, на наше переконання, побачити з боку політичного, соціального, психологічного сам об'єкт навчання - українську мову, визначити її стан і статус, перспективи розвитку. Ось чому дуже важливим є те, що зараз відбуваються методологічні зміни у сучасній лінгвістиці, що вимагає і методичного осмислення: перехід від лінгвістики "іманентної" з її акцентом на вивченні мови в самій собі й для себе до лінгвістики антропологічної, що передбачає вивчення мови в тесному зв'язку з людиною XX ст., свідомістю, мисленням, духовно-практичною діяльністю.

Мова, свідомість, емоції - наші найважливіші показники духовної культури. Так мова безпосередньо пов'язується із соціологією і психологією не тільки в плані вироблення моделей, зразків мовної поведінки, а і мовної свідомості, що формує життєву і виробничу поведінку особистості. Засоби загальнонародної мови, що вступають в мовленнєву діяльність людини, народу, пов'язані і взаємодіють в єдиному процесі свідомої мовномислительної діяльності по відображенню дійсності. Але мислення, як відомо, входячи в свідомість, не дорівнює їй, свідомість особи і народу - поняття значно ширші.

Мислення розуміється як процес відображення дійсності в аналітико-синтезуючих формах понять, суджень, умовиводів. Втілюються вони в лексичних, семантичних, граматично організованих висловах тексту. Єдність відображення дійсності в будь-яких формах, включаючи відчуття, уявлення, емоційні, вольові, естетичні стани людини, визначається її свідомістю. (Слово свідомість у даному тексті не вживається в тому значенні, яке виражається терміном "суспільна свідомість, як сукупність суспільних поглядів, ідей). Ось тому ми маємо дбати про такі морально-етичні категорії, як любов до рідної мови, мовно-національну свідомість, які стають реальною силою при активному ставленні до слова. Активно користування мовою потребує шліфування мовлення, навичок постійно вчитися сприймати слово як засіб породження і вираження.

Сьогодні йде загальна гуманізація наукового знання. Мову у всій її складності не можна підняти, якщо не вийти за її межі, не звернутися до її творця і носія - людини, до конкретної мовної особистості, а також до такої "індивідуальності", як нація. Світ активно повертається до відомих, але призабутих у нас ідей, пов'язаних з іменами. В. фон Гумбольдта, Бодуена де Куртене, О. Потебні, К. Ушинського, І. Франка. Сучасна лінгвістична парадигма як історична, соціальна, системноструктурна, психологічна залишається позалюдською, позбавленою живої людської духовності. Відбуваються величезні методологічні зміни у сучасній лінгвістиці, що вимагає і методичного осмислення: зміна її базисної парадигматики і перехід від лінгвістики "іманентної" з її акцентом на вивченні мови "в самій собі і для себе" до лінгвістики антропологічної, що передбачає вивчення мови в тесному зв'язку з людиною, її свідомістю, мисленням, духовно-практичним позначенням її національного "Я".

Л.А. Антипенко

ФОРМИРОВАНИЕ КОНЦЕПТОВ НЕПРЕДМЕТНЫХ СУЩНОСТЕЙ: ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ СХЕМЫ И СОЦИАЛЬНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

Рассмотрение механизмов концептуализации (организации суммы знаний о классе явлений с общим названием в целостное понятие) позволяет объяснить причины непонимания между людьми, говорящими на одном языке. Тенденции формирования концептов изучались нами на основании функционально-семантического анализа имен некоторых негативных эмоций в русском языке, а также слов родина, подвиг, героизм, справедливость.

Представим основные выводы проведенного исследования:

1. Концепт представляет собой каркас, стягивающий многочисленные смыслы в целостное дискретное образование, обеспечивающее определенную тождественность восприятия материальной оболочки имени. В то же время информационное пространство слова не всегда проявляется в сознании языковой личности как концепт, и поэтому оно обладает определенной гибкостью, размытостью, подвержено изменениям и дроблению, что свидетельствует о противоречии организации семантической системы.

2. Формирование концепта обусловлено взаимодействием параметров: а) структурой и составом концептуального класса (множеством разновидностей ситуаций, именуемых данным словом); б) приоритетной схемой, задающей ориентацию для эталонной ситуации из совокупности разнообразных характеристик всех элементов класса; в) конкретной программой концептуализации, отвечающей за